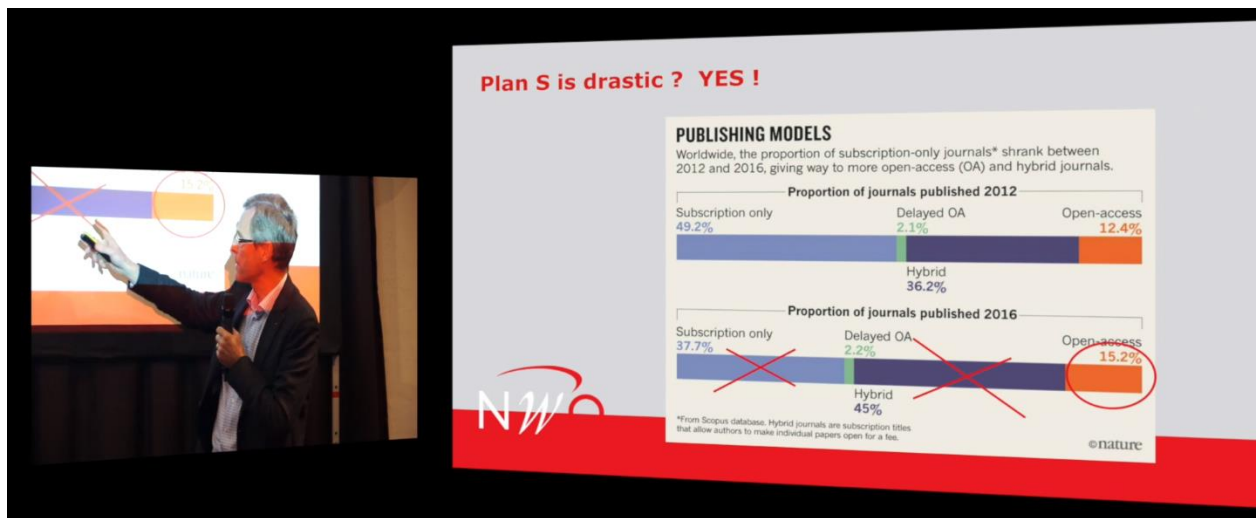

Verslag bijeenkomst KNAW over Plan S en de overgang naar *open access* in 2020 (1 november 2018, Amersfoort)

door Tessa Lobbes en Hans Spijker

Tijdens deze [bijeenkomst](#) nodigde KNAW wetenschappers uit om met NWO-directeur Stan Gielen en de EU-gezant *open access*, Robert-Jan Smits, in discussie te gaan over het baanbrekende Plan S dat in september 2018 door NWO werd [ondertekend](#). KNHG is als *learned society* en uitgever van het *open access* tijdschrift BMGN – *Low Countries Historical Review* nauw betrokken bij het debat over *open access* en woonde deze bijeenkomst bij.

Principes Plan S

In de kern houden de [principes van Plan S](#) in dat door NWO en de EU gefinancierd wetenschappelijk onderzoek vanaf 1 januari 2020 in *open access* gepubliceerd moet worden. NWO staat erop, zo lichtten [Gielen](#) en [Smits](#) toe, dat onderzoek dat met publiek geld wordt gefinancierd ook gratis en direct toegankelijk is. NWO bevaart hiermee de sterk toegenomen macht van commerciële uitgevers en focust hierbij vooral op de publicatie van wetenschappelijke artikelen. Gielen noemde het uitermate zorgelijk dat universiteitsbibliotheken hoge abonnementskosten aan uitgevers moeten betalen om toegang te krijgen tot zogenaamde hybride tijdschriften waarin artikelen slechts deels in *open access* worden gepubliceerd. Bij het model dat NWO bepleit, *gold open access*, is er geen sprake van abonnementskosten en verschijnen alle artikelen direct na publicatie online in *open access*.

Naast de hoge abonnementsgelden, plaatste Gielen vraagtekens bij de forse publicatiekosten ([article processing charge](#), of APC) die onderzoekers aan hybride tijdschriften betalen. Het is gebruikelijk voor zowel hybride tijdschriften als *gold open access* tijdschriften om een vergoeding te vragen voor de publicatie van wetenschappelijk werk. Volgens Gielen liggen de publicatiekosten voor *open access* artikelen in een hybride tijdschrift echter twee keer zo hoog als in een *gold open access* journal. Daarmee hebben hybride tijdschriften twee lucratieve bronnen van inkomsten: abonnementsgelden en APCs.

Vanaf 2020 is het publiceren in hybride tijdschriften voor onderzoek dat door NWO of EU wordt gefinancierd [niet meer](#) toegestaan: alleen *full open access* tijdschriften, waaronder dus *gold open access* tijdschriften, zijn in lijn met Plan S. NWO, [zo benadrukte Gielen](#), zei toe dat NWO onderzoekers die APCs aan *gold open access* tijdschriften moeten betalen financieel zal ondersteunen.

Plan S dwingt Nederlandse wetenschappers, maar evenzeer uitgevers, *learned societies* en universiteiten, om hun publicatiepraktijken in versneld tempo te herzien. In 2018 was [vijftig procent van Nederlandse onderzoeksresultaten](#) gratis toegankelijk, twee jaar geleden was dat veertig procent. Voor NWO en de EU verloopt deze overgang naar *open access* veel te traag. De vraag is nu niet meer, zo benadrukten ook Gielen en Smits, óf onderzoekers in *open access* gaan publiceren, maar hóe ze dit gaan doen. NWO dwingt deze transitie nu via Plan S met *top-down* beleid af, hierbij zijn weinig onderzoekers geraadpleegd.

Het gebrek aan inspraak zorgde duidelijk voor wrevel bij de onderzoekers. Per NWO-domein kreeg een wetenschapper tijdens deze KNAW-bijeenkomst de gelegenheid om te reflecteren op de kansen, uitdagingen en pijnpunten die Plan S voor het eigen veld bloot legde. Hoogleraar religiestudies [Birgit Meyer](#) (UU) sprak als geesteswetenschapper. Hoewel de sprekers het grotendeels eens waren met het streven naar *open access*, wierpen zij allen de vraag op of de transitie niet te snel en te ondoordacht is. Over de implementatie van Plan S en de sterk uiteenlopende gevolgen per onderzoeksdomein leek NWO te weinig hebben nagedacht. De sprekers verwoordden elk zorgen over de mogelijk negatieve impact van Plan S op toekomstige internationale samenwerkingen, op de aantrekkingskracht van Nederland voor buitenlandse aio's en postdocs en over de concurrentiepositie van Nederland. Wetenschappers wiens onderzoek door NWO wordt gefinancierd, mogen immers niet meer in alle tijdschriften publiceren, terwijl hun Duitse, Chinese, Amerikaanse en Belgische collega's hierin wel vrij zijn, aangezien deze landen in het bijzonder Plan S niet hebben ondertekend. Tot slot vroegen de wetenschappers zich af wie de verantwoordelijkheid gaat nemen voor de inrichting en financiering van de *open access* infrastructuur die deze transitie mogelijk moet maken.

Wat betekent Plan S voor het publiceren van boeken en voor maatschappelijke valorisatie?

De bijeenkomst in Amersfoort focuste opvallend sterk op het publiceren van artikelen en niet op boeken. NWO gaf zelf ook toe dat binnen CoAlition S nog niet diepgaand was nagedacht over het in *open access* publiceren van boeken en monografieën. Gielen wees erop dat het naleven van de principes van Plan S voor boeken wellicht niet haalbaar is tegen 1 januari 2020 en meer tijd nodig heeft. Het klinkt geesteswetenschappers en sociale wetenschappers zonder meer vreemd in de oren dat de impact van Plan S op het publiceren van boeken niet sterk is uitgedacht. Het publiceren van monografieën is immers in deze onderzoeksvelden van groot belang voor het opbouwen van een wetenschappelijke carrière. Een duurzame infrastructuur voor het *open access* publiceren van boeken is bovendien grotendeels afwezig. Dit veld wordt nog meer dan bij de tijdschriften gedomineerd door commerciële partijen en voor de auteurs zijn er vaak hoge kosten aan verbonden.

Als deze infrastructuur voor *open access* afwezig blijft, zal Plan S deels haaks staan op een ander pleidooi van NWO, namelijk het pleidooi voor valorisatie. Veel Nederlandse historici die hun door

NWO of EU gefinancierd onderzoek bij het brede publiek willen brengen en de maatschappelijke impact van hun onderzoek willen vergroten, schrijven regelmatig Nederlandstalige boeken. Denk hierbij niet alleen aan publiksboeken zoals [De jaren zestig](#) van Geert Buelens, [Tegen de terreur](#) van Beatrice de Graaf [en de koningsbiografieën](#), maar ook aan de vele handelsedities van proefschriften die bij commerciële uitgevers worden uitgegeven en waar *open access* publiceren niet aan de orde is. Bij kleine academische uitgeverijen is het soms wel mogelijk om *open access* boeken te publiceren. Maar deze academische uitgeverijen geven een voorkeur aan het uitgeven van Engelstalige studies.

Het is dus vooral op het terrein van de Nederlandstalige publiekswerking dat Plan S botst met de door NWO gewenste valorisatie van academisch historisch werk. Hier lijken dus ook risico's te liggen. Als publiksboeken voornamelijk in het Engels in *open access* verschijnen, en de *open access* infrastructuur voor Nederlandstalig werk in gebreke blijft, wordt de band met het bredere Nederlandse publiek deels doorgesneden. Het is evenmin duidelijk wat Plan S betekent voor andere publiksproducten, zoals het organiseren van een tentoonstelling (die dan gratis toegankelijk moet zijn?), het bouwen van een app, het ontwerpen van lespakketten, het opstellen van bronnenboeken en databases die soms alleen via een universitaire login raadpleegbaar zijn, enz.